

מכס נורדאו

מאה שנה להולדתו

אפרים שמואלי

מאכס נורדאו (1849—1923) נולד בבודפשט, בירת הונגריה, בימי מלחמת השחרור של ארץ מולדתו. אביו, ר' גבריאל זידפלד היה תלמיד חכם מוסמך לרבנות, מתלמידיו של ר' עקיבא אייגר וממקורביהם של שי"ר והחת"ם סופר, אבל רעיון „התעודה בישראל“ ברוח המשכילים העבריים (ריב"ל וכיוצאים בו) תפס את לבו. הוא חיבר כמה ספרים עבריים. הבן שמחה — שמו הוסב למאכס עוד בימי ילדותו — גדל על התורה ועל יראת השמים. אבל לימודיו בבית הספר הנכרי הלכו והשכיחו מלבו את תלמודו בבית אבא. אף על פי כן ראה עצמו כל הימים יהודי שלם: „בשתי הגמנסיות היו אחדים ממורי יהודים מומרים. עדיין זוכר אני, כמה גועל עוררו בי בני אדם אלה, שברחו מן המערכה, על ידי חוצפתם, על ידי השוביניזם ההונגארי והאנטישמיות שלהם“ — כתב נורדאו לאחר ימים. — בנעוריו נהשב נער פלא, בן י"ד התחיל מפרסם מאמרים בעתונים הגרמניים שבבודפשט. בן י"ח נעשה עוזר קבוע בעתון הראשי שבוער, עם זה המשיך בלימודיו באוניברסיטה, הוא למד רפואה, ועל העתונאות היתה טרנסתו. כשגמר את חוק לימודיו, יצא לתור כמה ארצות אירופה ולספר עליהם לקוראי העתונים הגרמנים, רבי התפוצה, שבהם השתתף. מכתביו ממסעות אלה העידו בו, שחונן בעין חדה ובוחנת, מעמיקה ראות, ובשכל חריף, באהבת האמת ובאומץ לב ללא חת. הוא תיאר ארצות ועמים, הליכות חיים, מראות נוף ומראות ערים והביע דעות מהפכניות ליברליות על סדרי חייהם של ציבורי העמים באירופה ברוב תבונה וחן. מאמרים אלה, שנקבצו אחר כך בספרים ויצאו לאור בכמה מהדורות, עשו רושם על קהל הקוראים ונתחבבו עליהם מאוד.

חוקר הברה

בשנת 1880 קבע את ישיבתו בפאריס. ברפואה עסק שם מעט, בעיקר בריפוי עניים חנם אין כסף, ואת רוב מייניו הקדיש לספרות. בימים ההם העמיק חקר במחלות העצבים והנפש. משכה את לבו תורתו של צ'זרה לומברוזו, סוציולוג וחוקר נפש יהודי איטלקי, שהזכיר כי הגאונות קרובה לשגעון, והשמיע דעות נועזות על מבנה נפשם של הפושעים הפוליטיים ושל מנהיגי הציבור, הקרובים להם ברוחם.

המתבונן אל הולדות העם היהודי במשך תמישים השנים האחרונות ימצא שתקופה זו היא חטיבה אחת, שלימה בתוכה, מעגל זמן אחד שלם, כמין מעשה אמנות, שעליו מתענגת החוויה. תחילתה ציונות מדינית וסופה מדינה ציונית. האש האיומה שהבעירה בתקופה זו, סמוך לסופה, את משכנות ישראל, אכלה והשחיתה, הטילה נוגה עז ולוהט על אבות הציונות, הוזהר ומנהיגיה, על הגיגיהם ועל דרכם. דברים מופלגים בשעתם נעשו קרובים. תופסי המרובה, בעלי החזון, שהריצו את מחזור דימוייה והגינותיה של התנועה הציונית, במחנות אימים שבגלות ובמראות גאולה בארץ האבות, לא נתבדו, ונהפוך הוא: דבריהם גחרתו במאורעות ובלבבות, והם עכשו קנין הרבים.

יש חשבון יהודי גלוי ויש חשבון מכוסה, הדברים הריאליסטיים, המוצקים כביכול, שיסודם כולו היה בממש, כלו ואברו בהמר העתים, והדברים „הפורחים באויר“ החזון והם רובם ככולם סתירה לממש, „דברים המסורים ללב“, חשבונות שבאיתכסיא, נתגלו כקרן הקיימת והעומדת.

מופלאה דרכו של אחד הצופים הגדולים לבית ישראל, שהקימו את התנועה הציונית ולא זכו להגשמת משאת נפשם. שלוש חנייות אתה מוצא בחייו ובמעשיו של מאכס נורדאו: א) מחוץ לציונות; ב) בתוך הציונות; ג) על קצה גבול המחנה. בכל ימי חייו היה מפליג לראות. עדשות משקפיו היו כל הימים ממורקות היטב; בכוחן ראה לפני ולפנים, אבל כאחד המפליגים, שכך דרכם שהם מעוררים אמונה, אבל אין נותנים בהם אימון. מתפעלים מהם, אבל אין הם מסעילים, קשה לעמוד במהיצת אשם כל הימים, שכן היא מלהטת ומרתחה את כל סביבותיה. הם מורים הלכות ואין עושים כן, על כן הם בודדים למרות האמבואה המוחאת להם כפים. רוב התשואות אינו מוציא אותם מיחודם. נורדאו, הרצל וסוד חבריהם המעטים, הצופים הגדולים, העפילו אל מרומי המצפה של ההיסטוריה, ששם אין ההמונים רואים אלא את הערפל — חתולמו.

מחוק למחנה

כאן עלינו לחזור על דברים מפורסמים, אבל הם מגופה של תמונת דיוקן זה.

לאומה — היא בלבד ולא הגוע, או המדינה והוקיה, ואף לא הזכרונות ההיסטוריים. עם עלייתו של ערך הלשון בציבורי העמים באירופה, הגיע תור הלאומיות ולא במהרה יפסק. שום אומה לא הותר על לשונה, כלומר — על קיומה. אלא אם כן תוכה מכה ניצחת ותופע כליל. עשויה אירופה להיסחף במלחמת אומות אכזרית. בסופה של מלחמה זו יוסיפו להתקיים, רק העמים הגדולים, ורק אלה מבין הקטנים, שיתא ספק בידם לכוון להם מדינה עצמאית. בהתבוללות בני אומה אחת בחברתה מרצון לא האמין, ומעולם לא היה מן הדוגלים בקוסמופוליטיות, בניטול סימני היחוד של האומות, אבל היהודים לא התחזקו בעיניו אנמה.

כשנשאל בשנת 1896 לדעתו על סיכויי היהודים לקיים את עצמם כגוף נבדל בקרב האומות החושבות, השמיע דברי חזות קשה: בעלי הכשרון שבין היהודים, הפיקחים, המהוננים בשאר רוח, שאין בהם סגולת הנאמנות, פונים עורף לבני עדתם, ביהדות נשארם רק המסומטמים יותר מדי, שאינם חשים בכאב הרדיפות והעלבונות, או מוצקי האופי, הנאמנים לעצמם עד לקשיית עורף. לעומת המשטמה ההולכת וגדלה מעמידים האחרונים את מליים חזק עוד יותר. אבל אם ברירה טבעית וכפולה זו תמשך עוד דור אחד או שניים, ישארן ביהדות בני אדם קשים ועזים, מחוסנים בפני כל השפעה חיצונית. אבל מוגבלים מבחינה רוחנית. אנדרמה לי, שהדבר מוטל בספק, אם בריות כאלה תהיינה מחוננות גם באותה מידת ההסתגלות, שהיא הקרהית לנו, כדי שנוכל לשמור על קיומנו בין יריבים רבים ועצמים במספרים וחזקים מאתנו. תהליך זה של התאדות הרוח והתעבות האופי, סופו להביא איפוא כלית על העם היהודי.

בתוך המנה

במשך שנים רבות, שבחן נמצאתי במקום מגורי הנוכחי בפאריס, לא היה לי כל מגע ומשא עם היהדות, והקשר היחיד, שעדיין קשר אותי עם אחי וזלת אמי הארוקה, היה היחס של משפחתי והריני מודה ומתודה, שאני מתגאה בו עד היום, רק גידולה של האנטישמיות עורר בי את הכרת החובה כלפי עמי, והיזמה לכך נפלה בחלקו של הרצל, ידידי היקר, שבאתי עמו בקשרים קרובים מאוד בפאריס. הוא שהודני את הדרך למילוי חובתי כלפי עמי, משקרא נורדאו את "מדינת היהודים" הצטרף בלב שלם אל הרצל ללחום עמו יחד על הגשמת התכנית הציונית. הרצל שהיה בימים ההם מדוכא ברוחו, ורחוק מאוד מתקוות מופהות, מצא בו ידיך נאמן, מעודד ומנחם. משהכיר נורדאו לדעת, שדרך התבוללות אינה

נורדאו חקר ומצא תופעות חולניות, מנוונות בחיי העמים בזמנו, בהליכותיהם ברשות הרבים, בספרות ובאמנות. כל היצירות והיצורים, שלא קיבלו עליהם את מרותם של עיקרי המוסר והמדע הם, לדעתו, בבחינת הופעות חולניות בחיי הציבור, סימני ירידה והתנוונות. בשם תרבות של "סוף המאה", שנעשה שם דבר, כינה חיונות ירידה אלה.

בספרו "השקרים המוסכמים של האנושות התרבותית" (1883) יצא נורדאו להילחם בחריפות — שכל עם דעות מקובלות ומוסכמות בציבור, עם נימוסים והליכות היים, שיסודם בשקר, בניופי רגש, ומתשבה, בשם "מחלת התקופה" כינה את הספקנות של בני דורו, מוריו ומנהיגיו, שחתרו תחת ערכי המדע והמוסר ובעטו בתבונה ואמרו לטוב רע ולרע טוב. הוא שפך קיתונות של לעג על השמרנים, אבל לא חס גם על צביעותם של אנשי הקידמה, האנרחות הליברלית, המתכחשת למסורת דעותיה הנעלות, להחריב את תרבות האנושות, שנבנתה בעמל של דורות רבים ולהשקיע את קיבוצי העמים, בים של עוני ודמיוס. בחזיונות אלה דן כרופא, המספל במחלת רוח, מתוך רצון להעלות ארזכה ולהביא ישע, בקורח תרופה זו עוררה רעש גדול והקנתה למחבר פרסום עולמי. הספר נאסר ברוסיה, באוסטריה ואפילו באנגליה, גם קיבץ מסותיו "פרדוקסים" נכתב באותה רוח של התרסה כלפי גובלות החיים, משפטים קדומים ואפונות תפלות, בסדרי העברה ומדינה של סוף המאה הקודמת, בעטו הקל והשנון קנה לו ירדדים רבים וגם יריבים רבים, אמנם לא היה הוגה דעות עסקן, בעל שיטה מקורית, את רוב דעותיו קיבל מאחרים וצרפן צירור פים נועזים ותרופים, אבל כל ימי חייה היה לוחם בלי-תם לצדק וליושר, אף כי לא התכוון לשנות את משטר החברה והכלכלה שיגני גמור על דרך הסוציאליזם המהפכני והוקיע בפומבי מעשי עוול ותרמית ואונאה מדעת ושלא מדעת, מלבד דבריו מחשבה וחקירה, ביניהם ספך גדול על "ההתנוונות", חיבר גם סיפורים ומחזות, וקולו היה נשמע בכל תחומי היצירה בתקופה ההיא.

דעתו על הלאומיות

אף על פי שספריו העיקריים נכתבו בשנות הגיאות לתנועה האנטישמית באירופה, מימי עלילת טיסא אסלאר עד ימי עלילת דרייפוס, לא נתן את דעתו במיוחד על גורל בני עמי, כסבור היה שגם האנטישמיות אינה אלא אחד הגילויים של מחלת התקופה וסופה להסתלק מן העולם כשתיעטר, המחלה, כולה, במאמר על הלאומיות, בספרו "פרדוקסים". הסביר, שהלשון המשותפת עושה ציבור

למצוקת היהודים בדורנו, כיאר המרצה שתי צורות: באירופה המזרחית היא מצוקה גשמית, מלחמה רבת יסורים לקיום החיים בלבד, הניששת יום יום, — להם חוקם של המוני ישראל, רוב היהודים בארצות אירופה המזרחית וגם בארצות המזרח, הם עניים ונרדפים. בארצות אלה מתענים למעלה משבעה מיליונים יהודים, כולן, פרט להונגריה, לוחצות את היהודים בהגבלת זכויות ובשנאה רשמית או חברתית, ומורידות אותם למעמד פדולטיאריים ועניים שהעניות אומנותם, מבלי להשאיר להם אפילו את התקווה להתרומם משפל המדרגה על ידי התאמצות יתירה של היחיד או הכלל.

יהודי מערב אירופה נתונים במצוקה פוסרית, שהיא קשה ומרה מן המצוקה הגשמית, באשר היא פוגעת באנשים מפותחים יותר, גאים ורגישים יותר, היהודי בעל הזכויות אין לו אחיזה של ממש ביחסיו עם הברחה, הוא מגלה חוסר בטחון, הששן הוא במגעו ומשאו עם זרים ומותת חשדות אפילו על רגשותיהם הטמירים של ידידיו, את מיטב כוחותיו הוא מפלה במאמצים לצדא ולהכחיד את ישותו העצמית, או למצער להעלימה מעין זרים, חושש הוא כל יום תמיד, שימות זו תכזר כיהודית, מעולם אין קומתו מזדקפת בכל שיצורה, ושלמות החיות גיטלה ממנו, ומעולם אין לו נחת רוח של אדם המגלה את עצמו כמות שהוא, החי את חייו על פי דרכו, קיצורו של דבר: היהודי, שזכה לקבל זכויות שוות ולהיות אזרח במדינתו, הוכרח למשמש את דמותו כאנוסים בשעתם ולחקות את החושבים חיקוי של קוף, מבפנים תרירו געשה בעל מום, מבחוץ מוזף, ועל כן המיד מגוחך נמעורה גועל בעיני אנשים אצילי רוח אסתטיים, ככל דבר כוזב.

האמנציפציה היתה משפטית בלבד, העמים העניקו ליהודים את הזכויות לא מתוך הכרת העוול שעשו עמם קודם לכן דורות רבים, לא מתוך הרגשה כנה, שהגיעה השעה לתקן את המצוות, אלא על שום הכרח שבהגיון, שהסיקו מסקנה מן השיטה הרציונר גליסטית של הוגי המהפכה הצרפתית, אנשי המהפכה, "קראו דרוך ליהודים מתוך רדיפה אתרי עיקרונות... כן עשו בני יתר העמים הנאורים, הם לא הושיטו ליהודים יד אחים בלב שלם, אלא נתנו להם אמנציפציה בכתב ולא בחיים, עכשו באה האגטי שמיות וביטלה גם את מראית העין.

נאמו של נורדאו עשה רושם מזעזע על כל שומעיו, כולו היה, אני מאשים גדול, חשבון נוקב, שהגיש העם היהודי לאומות העולם כתום שנות גלות

דרך יפה ליהודי המכבד את עצמו והרוצת בהתקדמות החברות האנושית, תבע עקביות מעצמו ואחרים ולא ידע רחמים בפולמוס עם הדבקים בפתרון שאלת היהודים בדרך האמנציפציה וההתבוללות.

הוא נעשה מנהיג הציונות, מורה הלכות הציונות, מנהיג עם, אלמלא הוא לא היתה הציונות סוללת לה דרך כזאת, לא בעם היהודי ולא על בנת המדיניות העולמית, משהתחיל משתף עצמו בעבודת הציונית, מיד הקנה לציונות פרסום גדול, ובדין כתב אליו הרצל באחד ממכתביו: "אם אני ידו של הקונגרס, הרי אתה הוא הקול שלה, המדבר אל אירופה", הוא כרה אוון המוני ישראל לרעיון וגם קרב אליו כמות מדינאים רבי השפעה, הוא העמיד את הציונות המדינית על בסיס עיוני רחב ועשה אותה השקפת חיים יהודית לאומית, המתשבת מחדש את חשבון עולמנו כולו, את יקר כשרונותיו ואת סערת מזגו השקיע מאן בפולמוס בשקרים המוסכמים שבהתבוללות לכל גונוה — שבתעודת ישראל, שבאמנציפציה כפתרון לשאלת היהודים, — ובתעמולה נמרצת למען הגשמת הרעיון הציוני, בקונגרסים היה הוא נושא את משאנתו הגדולים, דברי קינה אדירים, מרעידים את הלב, הונונות נביא נעם, וגם דברי בשורה, מכנינים את הלב, על התחדשות של האומה בארצה, חונונות גאולה, דבריו החריפים והמבריקים פילסו נתיבות לציונות המדינית, רבות מאימותיו השנונות, גישאו על כל שפתיים ועשו רושם כביר, מאן האמין, כי היהדות תהיה ציונית או שלא תהיה קיימת כלל.

ספחיו הקודמים לציונות טבועים היו כמותם ימיו: בהם עשה את דרכו בסופה ובסערה, איש הלב ואיש מדון, אבל כלא תקוה לנצחון כל שהוא, עברו ימיה, ושתכחו ספריו, ומלחמתו כאילו לא היתה, אבל במלחמתו למען הציונות יחד לעצמו השיבות של קבע, כאן גאחו בהצעה של ממש לריופי "מהלה" אנושה שבגורל ישראל, הפספור בקרב העמים על אדמת נכר.

התוצאה בקונגרס

הוצאתו של נורדאו בקונגרס הציוני הראשון, שבה תיאר את מעמדה של האומה היהודית בסוף המאה הקודמת, היא תעודה היסטורית נכבדה, אפילו אלה שחלקו על כמות מגושי דבריו, כי מרוב שניות אפשר נדש את מסאה ולפי הרישותו הפליג בצבעים קודרים, הודו כי הביע את חרדת לבם של רבים למראת עמידתו הדלה של העם במערב אירופה ובמזרחה, בהוצאה זו שירטט גם ראשי הפרקים של תורת הציונות על מהלך תולדותינו בדורות האחרונים, ראשי הפרקים בהתבוללות באבות ובתולדות.

דלי נפש כל כך". בעתונים ציוניים לא חסו עליו; אדם שאינו נוהג כבוד בראשי הציונות הרשמיים; אין בו רגש אחריות. "פטפוטי, שאין הפה יכול לתארם, הם למטה מכל זיכוח".

מה היו "פטפוטים" אלה?

כתנאי ראשי וראשון להגשמת הציונות ראה גור-דאו שני דברים שביסוד: הגירת עליית המוני ישראל לארץ והעמדת ארץ ישראל כולה לרשות האומה היהודית.

ארץ ישראל תוכל לקלוט מיליונים. במידה שהאוכלוסיה מרובה יותר, כן הולך וגדל עושר הייצור. "אין זה בחזקת פאראדוקס, אלא עובדה מושכל רא-שון: "ארץ המרעיבה אוכלוסיה של מאות אלפים. מפר-נסת בשפע מיליונים".

ויש ההמונים הרוצים לעלות, הרוצים לברוח מארצות הדמים והגזירות. "המוני העם שלנו נלחמו בגבורה בשנות האימים של המלחמה העולמית, ושאי-פתם היא לחיי עם בן חורין, שמכבדים את הזכויות האנושיות והלאומיות במלואן". אלא שלשם כך דרושה תנופה גדולה של המנהיגות, השגות נרחבות, "סגנון גדול".

אבל האמת היא, שלא המחסור בהשגות נרחבות עיכב את העליה ההמונית. המרחיק ראות, עתים מתעלמות ממנו הקרובות. מנהיגי הציונות הרשמיים עשו את החשבון הגלוי, ובדין עשוהו. נורדאו הציע להעביר מיד לפחות חצי מיליון יהודים מאירופה: "מן ההכרח היה, שעם קבלת המנדט על ידי בריטניה יהיו בארץ לפחות חצי המיליון יהודים, שכן אחרת צפויה הציונות לכשלון, וזמן רב תהא גידונת להיות בגדר של חלום, ואולי אף מאות בשנים".

אכן הארץ היתה צריכה לעליה עממית גדולה. אבל ספק גדול הוא, אם אפשר היה להניע אז את המוני ישראל לעליה, דומני, שלא נטעה אם נאמר, כי לא היו באירופה חצי מיליון יהודים נכונים לעליה מיד. מכמה זכמה טעמים: ארץ הסובייטים נסגרה בפני שוחרי ציון; במדינות החדשות במזרח אירופה עלה שחרה של האמנציפציה וממנו התבשמו ההמונים. יתר על כן: הובטחה, ובמקצת גם ניתנה, אבטונומיה ליהודים, היות זה זמן של המיניסטרים היהודים. חלום הגאולה בארץ ישראל, שהתלהט בלב מעטים, הלך ודעך בלב רבים. אפקים רחבים נפתחו בפני המוני העם הנדכא, הקומה גזקפה קמעה אחרי בלהות המלחמה והפרעות, ובעינים נדלקו אורות של תקוה גדולה לחיים של שלום, כבוד ורווחה. בהכרח התחילה הציונות לעסוק ביותר ב"עבודת ההוה" עד שנעשתה מעין תנועת תחיה לאומית בלא ציון: טיפות ההכרה

מרובות וקשות ולאחר תקופת אמנציפציה ארוכה. התלהבות בהתלהבות נגעה

על תקופה זו של "בתוך המחנה" אין צורך להרחיב את הדיבור. הלא הוא כתובה בספר דברי ימי עלילותיה והגיונותיה של הציונות. רק זאת עוד נזכיר: אחרי מות הרצל נישאו אליו כל העינים. רבים האמינו כי הוא בלבד ראוי לשבת על כסא הנשיא, אבל חוש טוב לחש לו לסרב, שהרי כוחו לא היה כעבודת ארגון יום יום, הוא נשאר הצופה לבית ישראל והלוחם העז והשנון עם כל עקמומיות-הדעות והחיים, עם כל קטנות המוחין של "חנוני הסדקית הילדותיים קצרי הראות שבעמנו".

דבר אחר: בכל מקום שמצא התלהבות אמת, "סגנון גדול", כוחות פוריים, לשם הלך לעשות נפשות לרעיון הציוני. באמשטרדם, בשנת 1909, השתדל למ-שוך אל המחנה סוציאליסטים יהודים, כלפי הסוציא-ליסטים המתכחשים לעמם מתוך זקטרינאריות עקרה הרעים בקולו העז: "יהודים דקדנטים, רקובים עד מות עצמותיהם, עבדי חיקוי נשבעים של אופנה, שתלקה אילות ותלקה טירוף הדעת. והיהודים הללו אינם מענינים אותנו כל עיקר". אבל לסוציאליסטים היהודים, שלבם לב אמת, קרא להצטרף לשורות הציונות: "מה שאין כן בעלי ההתלהבות הסוציאליס-טית, את אלה רוצים אנו לראות בתוך שורותינו. להם אידיאל. הם מאמינים בקידמה ובעתיד, יחסם לחיים הוא יחס מוסרי, והם בעלי כושר מעשה. זהו בדיוק מה שדרוש לציוני ואליהם אנו קוראים ואומרים: כמות שאתם — מקום לכם בקרב הציונות! וכשם שאין ספק כי שלילתכם את היהדות, הנראית בעיניכם ללא יסוד כעיקרון סוציאליסטי, עתידה להנחיל לכם אכזבות מרות, כן ודאי הוא, שבציונות המצאו את האמצעים להגשמת האידיאלים שלכם, לחפארת הש-קפתכם ולתועלת עצמכם, עם הפרולטארים וחסרי הכל".

ב ק צ ה ה מ ח נ ה

שנות הייו האחרונות של נורדאו הן פרשה עגומה בתולדות היהסים של מנהיגיה הרשמיים של התנועה הציונית באותו זמן אל טריבון עממי זה. אמנם הוא לא היה כבשה רכה. את עטו לא טמן בקסתו ושוט לשונו הכה והכאיב, באחד ממכתביו משנת 1919 (לבן עמי — גרפס בראשונה ב"גליונות" הוברת פ"ב) כתב: "אשר לאיבה, שבה מכבדים אותי האי-שים הרשמיים בברלין, כוינה ואף במקומות אחרים, אין היא חדשה כלל, הללו עשו כל מה שבידם כדי לסלקני מן התנועה ועדיין הם עושים כן ואם לא הצליח הפעם בידם כליל, בודאי אין זאת משום שחס-רים הם רצון, עלובים שכמותם, אני נד להם על שהם

אותו „מושג גמיש“. ראה נורדאו שהפקידות האנגלית התחילה מיד מתנקשת בעליה ובכנין הארץ ואף בגבור לות הארץ: עבר הירדן נותק, העליה החופשית ניתנה בסד של „כושר קליטה כלכלי“.

רוב יהודי בארץ ישראל השלמה! — זאת היתה סיסמת נורדאו, אבל לאנגליה היו חשבונות משלה. בנאומו המפורסם באלברט הול בסוף שנת 1920 עדיין דיבר נורדאו בלשון פיוטים, כמבקש ומנמק: „הדבר האחד שאנו מבקשים מאנגליה הוא — שתניח בידינו להתחזק ככל האפשר, וקודם כל לטובתה היא עצמה, שכם גם לאנגליה מדיניות לאומית משלה. אנו מדגישים: גם למענה. לשם כך עליה לא להפריע בידינו מלהיות האלמנט החזק באוכלוסייה, שיהיה לאל ידו לשגשג בכוחות עצמו ולהביא את הארץ למצב של פריחה. כן מן הראוי לה, שלא תתנגד למאמצים הכנים והנאמנים של היהודים להתארגן, כדי שיהיו מוכשרים להגן על עמדותיהם ולהיות ממילא משענת לאוטוריטה הבריטית“.

כך, איפוא, „משענת לאוטוריטה הבריטית“. לרדת אפילו לגוב האריות, לכרות ברית עם האימפריאליזם הבריטי — למען המדינה היהודית, אבל במה הדברים אמורים? — בהתחייבות גומלין.

לא עבר זמן מועט ונורדאו התחיל מטיח דברים כלפי „אלביון הנוכל“, שאינו מקיים את הבטחותיו. אנגליה הושיטה יד ליהודים, היהודים הושיטו לה את ידם, „לויאליות תחת לויאליות. נאמנות תחת נאמנות. נזכיר את דברי התורה: „מברכך — ברוך, מאררך — ארוך“. יצאה התקופה, והברוך נהפך לארוך.

הלאומית, חינוך לאומי, בחירות לפרלמנטים, „פוליטיקה יהודית“, ארגון חיי הכלכלה וכיוצא באלה.

ועיקר הקושי היה המחסור באמצעים כספיים. הקרן הקיימת אספה באותו זמן פרוטות, וקרן היסוד רק זה הנקמה, בסוף המלחמה לא בלבד שלא היה הכסף להעביר לארץ ישראל חצי מיליון יהודים, לא היה בקופת ההסתדרות הציונית אפילו כסף מספיק לעלייתם של אלף איש ולהתישבותם בארץ. בנאומו המפורסם בפתיחת הוועידה הציונית בלונדון בשנת 1920: „עם ישראל, איכה?“ דיבר ווייצמן על תכנית להעלות לארץ ישראל ארבעים אלף איש במשך שתי שנים ועל סכום של עשרים וחמשה מיליון לירות. אבל הכסף לא נמצא. הוא בא טפין טפין. בשנת 1921 נכנסו לארץ כ־1200 איש בכל חודש. „ומסופקני — אמר ווייצמן — אם נוכל להכניס מספר גדול יותר במצב הנוכחי של הארץ, ההסתדרות הציונית מוכרתה לערוב בעד העולים שתמציא להם עבודה. מכל האלפים נתנו את הערובה רק לאלף. את ההתחייבות לכל יתר האלפים, המתדפקים על דלתות הארץ, צריך לתת העם כולו — ותיכף ומיד. אבל העם לא נזדרז. שנים הלכו לאיבוד. העיקרון השני שקבע נורדאו היה: ארץ ישראל כולה ליהודים. הוא ראה בהצהרת בלפור התחייבות ברורה, שניתנה לעם היהודי לא מתוך סנטימנטים אלא בישוב דעת פוליטית. היתודים קיימו את התחייבותם: הם עוררו בשעת המלחמה גלי אהדה לבעלות הברית, התקיים גם בריסניה את דברה? המוד שג „בית לאומי לעם היהודי“ אין לו בשביל הציונים אלא משמע אחד: מדינה יהודית, ומן הראוי שגם הממשלה הבריטית תיחס לו משמע זה ולא תעשה